

Wel en wee van de OV-studentenkaart 2015-2025

In 1986 werd de kinderbijslag voor meerderjarige studenten vervangen door een gedifferentieerd beursstelsel voor thuis- en uitwonenden: de basisbeurs en een inkomensafhankelijke aanvullende beurs. Vijf jaar later werden de beurzen fors gekort om hun met het vrijkomende geld een “gratis” OV-abonnement te geven. En in de jaren 1990 werd vervolgens nog driftig bezuinigd op het nieuwe studiefinancieringsstelsel (tabel I). Het kabinet Rutte-2 (2014-2017) gaf de doodsteek. Met steun van D66 en GL kregen de coalitiepartners VVD en PvdA gedaan dat de basisbeurs voor voltijdse MBO- en HO-studenten met ingang van 1/9/2015 cohortgewijs werd vervangen door een sociaal leenstelsel, terwijl de aanvullende beurs werd verhoogd.¹ De resulterende opbrengst, 728 miljoen euro per jaar (peiljaar 2025), zou terugvloeien naar het hoger onderwijs.²

Maar door het wegvallen van de basisbeurs voor uitwonenden zouden waarschijnlijk méér studenten thuis bij hun ouders blijven wonen.³ Bij ongewijzigd beleid zou het dus nóg drukker worden in het openbaar vervoer. Daarom was in het regeerakkoord aangekondigd dat het gratis reizen met de OV-studentenkaart zou worden afgeschaft. In plaats daarvan zou er een kortingskaart komen, wat bovendien een mooie extra bezuiniging zou opleveren. Minister Bussemaker kwam echter met een lumineus alternatief:

- 1- De hogeronderwijsinstellingen moeten sinds 1997 voor hun eigen huisvestingslasten opdraaien. Sindsdien ontplooiën ze initiatieven om op die lasten te bezuinigen (het 3B-beleid: betere Bezetting en Benutting van gebouwen in combinatie met Bedrijfstijdverlenging).
- 2- En sinds 2011 loopt er de grootscheepse overheids campagne Beter Benutten (van de nationale infrastructuur), om de autofiles en andere spitsproblematiek aan te pakken.
- 3- Laten we aanhaken bij deze twee ontwikkelingen: we starten een project **Beter benutten onderwijs en openbaar vervoer**, dat ertoe zal leiden dat studenten minder OV-kilometers in de spits reizen, zodat enerzijds de OV-studentenkaart behouden blijft, maar OCW anderzijds jaarlijks 200 miljoen euro minder kwijt is aan het abonnementscontract met de OV-bedrijven. En we beloven ...
- 4- dat ook deze bezuinigingsopbrengst zal terugvloeien naar het hoger onderwijs.⁴

De minister kreeg groen licht voor dit project en eind 2015 kwam de brede taskforce-Baljeu met een adviesrapport over de haalbaarheid ervan, waarna een coördinator werd aangesteld om het uitvoeringsproces te begeleiden.⁵ Maar het project bloedde dood door te weinig animo bij de onderwijsinstellingen.⁶ Zij wilden niet meegaan met de bepleite ontwikkeling tot semi-continubedrijf, ten koste van het welzijn van docenten en studenten. Voor studenten speelde ook mee dat de thuis- en uitwonenden, ten gevolge van het wegvallen van hun basisbeurs, op betaald werk waren aangewezen om in hun studiekosten en kosten van levensonderhoud te voorzien. Onder die omstandigheden paste de ongewisheid van een 24/7 onderwijscontract niet in hun huishoudboekje.

Inmiddels is het 2023. Het collegegeld is torenhoog, maar gelukkig is de basisbeurs voor thuis- en uitwonenden inmiddels weer ingevoerd. En de OV-studentenkaart is nog steeds intact, maar wat dat betreft zijn de vooruitzichten onzeker. In 2023/2024 komt waarschijnlijk een conflict tussen vier belangen tot uitbarsting:

- a- **Het is in het belang van de OV-bedrijven** dat de jaarlijkse OCW-afracht niet verlaagd wordt en dat reizigers (en met name studenten) in de spits minder van het OV gebruik maken (bv. door versoering van de OV-studentenkaart of door een spitsheffing ten laste van alle reizigers).⁷
- b- **Het is in het belang van OCW** dat de jaarlijkse afdracht aan de OV-bedrijven verlaagd wordt, en dat de departementale uitgaven (basisbeurs, OV-afracht, bekostiging van de onderwijsinstellingen) niet stijgen, te meer daar de opvolgers van het kabinet Rutte-4 met nieuwe bezuinigingen kunnen komen.
- c- **Het is in het belang van de studenten** dat hun OV-kaart niet versoerd wordt, tenzij de extra reiskosten (en de eventuele verhoging van collegegeld en andere eigen bijdragen) gecompenseerd worden door verhoging van de basisbeurs en verlenging van de uitkeringsduur.⁸
- d- **Het is in het belang van de bekostigde onderwijsinstellingen** dat de OCW-bekostiging op peil blijft en dat de afdracht van OCW aan de OV-bedrijven verlaagd wordt (de opbrengst zou naar hen toevloeien); dat het onderwijs en de tentamens bij voorkeur op werkdagen tussen 8 en 18 uur verroosterd worden, om de werkdruk van docenten en studenten te beheersen; en dat studenten niet getroffen worden door spitsheffingen-op-eigen-kosten, om te voorkomen dat optimaal studiegedrag verstoord wordt.

Wes Holleman
weblog onderwijs, 15-10-2023
<https://onderwijsethiek.nl>

>>> Tabel I (blz. 2) en Eindnoten (blz. 3) >>>

Tabel I. Veertig jaar verpaupering van de hogeronderwijsstudent

Studiefinanciering voor iedere student: de beginjaren
<p>1986: Afschaffing van de kinderbijslag voor meerderjarige kinderen die in het hoger onderwijs studeren. In plaats daarvan komt er een gedifferentieerd beurzenstelsel voor thuis- en uitwonende studenten: de basisbeurs en een inkomensafhankelijke aanvullende beurs.</p> <p>1991A: Verlaging van de beursuitkeringen in combinatie met de invoering van een “gratis” OV-abonnement voor studenten (vrij reizen). Het wordt dus financieel iets aantrekkelijker om thuis te blijven wonen en te gaan forenzen.</p> <p>1991B: Geleidelijke uitholling (jaar-in-jaar-uit) van de studiefinanciering door achterblijvende indexering van het beurzenstelsel en overmatige verhoging van het collegegeld.</p> <p>1994: Bezuiniging op de kosten van het OV-abonnement. De student moet voortaan kiezen tussen een weekkaart (doordeweeks gratis reizen, in het weekend met korting) of een weekendkaart (in het weekend gratis reizen, doordeweeks met korting na de ochtendspits).</p> <p>1996A: De uitkeringsduur van de studiebeurzen wordt teruggebracht tot de cursusduur (C) en het recht op een OV-abonnement tot C+1.</p> <p>1996B: Invoering van de prestatiebeurs. De beurzen worden rentedragende leningen. De resulterende schuld wordt kwijtgescholden als de student binnen tien jaar het diploma haalt.</p> <p>1997: De huisvestingslasten worden gedecentraliseerd. Door de drie B's (betere Bezetting en Benutting van gebouwen in combinatie met Bedrijfstijdverlenging) moeten de instellingen voortaan hun huisvestingslasten proberen te beheersen. Het aantal colleges en tentamens in de avonduren en op zaterdag wordt dus geleidelijk uitgebreid (ten koste van het welzijn van de studenten en docenten).</p> <p>2000: Het OV-abonnement wordt een rentedragende lening (peiljaar 2023: 121 euro per maand), die wordt kwijtgescholden als de student binnen tien jaar het diploma haalt.</p>
Voortgaande verpaupering
<p>2002: Start van de invoering van het bachelor-masterstelsel (bama). Geleidelijke reductie van de rijksbijdrage per student. De universiteiten gaan Engelstalige opleidingen aanbieden om buitenlandse studenten te werven en zodoende hun budget op peil te houden. Gestadige groei van de studentenaantallen en dus congestieproblemen in de studentenhuisvesting en het openbaar vervoer.</p> <p>2011: De overheids campagne “Beter Benutten” (2011-2018) gaat van start. Doel is de infrastructuur (auto- en fietswegen, spoorwegen, waterwegen, regionaal openbaar vervoer), en het gebruik ervan, te optimaliseren; de autofiles (vooral in de spits) te verminderen; het aantal autokilometers te verminderen ten gunste van OV en fiets.⁹ Het gebruik van het openbaar vervoer neemt per saldo toe) en dat zal alleen maar erger worden als ooit wordt overgegaan tot beprijzing van gereden autokilometers of van rijden-in-de-spits.</p> <p>2014: Minister Bussemaker start haar campagne “Beter Benutten” in het hoger onderwijs. Van de instellingen wordt verwacht dat ze hun bedrijfstijd gaan verschuiven, zodat studenten niet in de ochtendspits (en liefst ook niet in de middagspits) van het OV gebruik maken. Haar doel is dat de jaarlijkse OV-factuur voor het studentenabonnement zodoende omlaag kan. Maar een dergelijk beleid druist tegen de drie B's van het lokale onderwijshuisvestingsbeleid in.</p> <p>2015: Afschaffing van de thuis- en uitwonende basisbeurs (in plaats daarvan kan de student een rentedragende lening afsluiten). Het wordt dus financieel aantrekkelijker om thuis te blijven wonen en te gaan forenzen. Overigens is de hoogte van de <i>aanvullende</i> beurs voor thuiswonenden nagenoeg gelijk aan die voor uitwonenden.</p> <p>2017: Ook minderjarige MBO-BOL studenten krijgen een “gratis” OV-abonnement.</p> <p>2019: De voorgestelde renteverhoging voor het leenstelsel (afgestemd op de rente van de tien- in plaats van vijfjarige staatsleningen) wordt op het nippertje geblokkeerd door de Eerste Kamer.</p> <p>2020: Tijdens de COVID-pandemie (2020-2022) waren alle hens aan dek om het onderwijs zo goed mogelijk voortgang te doen vinden; eventuele impulsen tot spitsmijden en idealisering van afstands-onderwijs waren volstrekt buiten de orde.¹⁰</p> <p>2023A: Herinvoering van de basisbeurzen voor thuis- en uitwonenden en gelijktrekking van de <i>aanvullende</i> beurzen voor thuis- en uitwonenden. Door de terugkeer van de basisbeurs voor uitwonenden wordt het financieel dus iets minder aantrekkelijk om thuis te blijven wonen en te forenzen.</p> <p>2023B: De NS kondigt aan dat zij haar tarieven wil differentiëren (spitsheffing) met het doel de overmatige druk op het spoornet in de ochtend- en avondspits te reduceren. In de wandelgangen wordt beweerd dat de invoering van een eigen bijdrage van studenten (dus bovenop hun “gratis” OV-abonnement) in dat geval onvermijdelijk is.</p>

-
- ¹ <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-archief-0e27ceea-607f-46c9-b740-41e52f560283/pdf> (januari 2015, brief Bussemaker aan HO-instellingen)
- ² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2015/07/07/de-waarde-n-van-weten-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025> (7/7/2015, p.83)
- ³ *Studenten met aanvullende beurs gaan alsnog minder vaak op kamers* (15/7/2019) > scienceguide.nl/2019/07/
- ⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2015/07/07/de-waarde-n-van-weten-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025> (7/7/2015, pp. 86-87, 94-95)
- ⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2014-32128.pdf> (31/11/2014, instellingsbesluit); <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-646694.pdf> (17/12/2015a, adviesrapport taskforce)); <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-23645-609.html> (17/12/2015b, begeleidende brief §3); <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-23645-634.html> (15/9/2016, beleidsreactie); *Van Poelgeest coördineert 'beter benutten'* (16/9/2016) > scienceguide.nl/2016/09/
- ⁶ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-24724-164.html> (1/6/2017, bericht Bussemaker §3); *Leenstelsel levert 200 miljoen minder op* (22/12/2017) > scienceguide.nl/2017/12/; <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-23645-652.html> (27/12/2017, brief Van Engelshoven); *VNSU en VH geven geen sjoege om studenten uit de spits te weren* (28/7/2021a) > scienceguide.nl/2021/07/; <https://onderwijsethiek.nl/onderwijs/een-soort-cao-voor-studenten/> (28/7/2021b); <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-f6e8d156-5853-4cd7-88eb-92041d280457/pdf> (10/11/2021, brief Van Engelshoven)
- ⁷ *NS onderzoekt financiële prikkels om studenten uit de spits te weren* (25/9/2023a) > scienceguide.nl/2023/09/; <https://nos.nl/artikel/2491780-ns-wil-maximaal-2-50-euro-spitsheffing-tweede-kamer-vooralnog-tegen-toeslag> (25/9/2023b)
- ⁸ Maar het is de vraag in hoeverre de belangen van studenten worden meegewogen, want de publieke opinie is kort van memorie: men is allang vergeten dat de OV-studentenkaart in 1991 door OCW-minister Ritzen aan studenten verkocht is in ruil voor een forse korting op hun basisbeurs en dat de kaart sinds 2000 een voorwaardelijke uitkering in natura is. [Evenals de voorwaardelijk uitgekeerde basis- en aanvullende beurs, moet de waarde van de genoten OV-kaart (in 2023 vastgesteld op € 121 euro per maand) alsnog worden terugbetaald als studenten niet binnen tien jaar hun diploma halen.] Het is volksverlakkerij als men zou insinueren dat de OV-studentenkaart altijd een soort sinterklaas-cadeautje is geweest, dat gratis aan hen werd uitgedeeld en dat dus naar believen door OCW gestorneerd zou mogen worden.
- ⁹ Zie ook: <https://onderwijsethiek.nl/onderwijs/slim-studeren-slim-reizen> (16/6/2014)
- ¹⁰ Vergelijk: <https://onderwijsethiek.nl/onderwijs/beheersing-van-de-bedrijfscontinuïteit-iii-afstandsonderwijs-als-back-up/> (25/3/2021)